

И у овом периоду било је скоро стално чарки између Васојевића и Турака, одбијања турских напада, па и жестоких и крвавих окршаја. Обрађен је, колико је то било потребно, и напад Васојевића и једног дијела Брђана на турски Колашин 28. јула 1858. године, којом је приликом град страховито разорен, што је изазвало дипломатску аферу и донијело много тешкоћа књазу Данилу. Затим се говори о разарању села Велике од стране турске војске, 8. септембра 1859. године, што је изазвало велико узнемирење становништва Горњег Полимља, као и о турском нападу у марту 1860. на капетана Вукадина Фемидића, који је сагорио у својој кући, пошто је одбио да се преда.

На територији Васојевића комисија за разграничење почела је рад 12. августа 1858. године. Он је прекидан (јер је комисија наставила рад у Цариграду), па је на територији Васојевића обновљен у октобру 1859. године, када је и завршено разграничење између Црне Горе и Турске. Коначно је разграничење санкционисано у Цариграду у априлу 1860. г. Црна Гора је добила дио Васојевића све до Зло вечице, Лима и Трбачке ријеке. Тако повучена граница, пише Дашић, није задовољила тежње Васојевића, „али је за Црну Гору излазак на Лим представљао значајан добитак, јер се једна трећина горњополимског простора нашла у саставу матичне државе”. Та граница пише даље он, подијелила је једну етнички, географско-истори-

јски и привредно и друштвено ”у свему јединствену територију, истовјетну са оним која је ушла у састав црногорске државе”.

Овом Дашићевом књигом Васојевићи су добили историју у новом свјетлу науке, и то најпотпунију и свеобухватну колико је то могуће постићи на данашњем степеноу развоја историјске науке и доступности историјске грађе. У књизи је обрађена и њихова неравна борба вођена са Турцима до 1860. године. По научној обради, композицији, ширини захваћених проблема, богатству коришћене архивске грађе, зналачком коришћењу литературе (дјелимично непознате или занемарене), књига „Васојевићи од помена до 1860. године” далеко превазилази свој наслов, који најављује монографију региона. Књига је крупан допринос црногорској и југословенској историографији, и њен аутор заслужује пуно признање и хвалу.

Потребно је на крају рећи и то да књига проф. Дашића побија протурене тезе о Васојевићима као дијелу Црне Горе у вријеме кад они то нијесу били, као и тезу да Срби и српство на овом простору означавају политичко-конвенционални појам, тј. православну вјеру, а не народ.

Књига има резиме на руском и француском језику, регистар имена и регистар географских назива и карту Васојевића, што заокружује њену цјеловитост.

Новица Ракочевећ

ФОТОТИПСКО ИЗДАЊЕ „ГЛАСА ЦРНОГОРЦА“ ИЗ 1873. ГОДИНЕ

У новинарству је познато да јануар 1871. године означава почетак црногорске штампе. Те године, тачније 23. јануара, у Цетињу се појавио први лист у Црној Гори, под називом *Црногорац*, лист за политику и књижевност. Био је то изузетни културни догађај у ондаш-

њој малој Црној Гори, стијешњеној између двије свјетске империје какве су биле Аустро-Угарска и Турска.

У борби за очување крвљу стечене слободе на једном малом простору, као и борби за ослобођење још неослобођених крајева, у скло-

пу ослободилачких покрета на Балкану у другој половини XIX вијека, уз то без материјалних могућности да се развојни токови државе и сам живот и рад Црногораца на ширем плану прате и преко штампе, они најкарактеристичнији су се усмено преносили са генерације на генерацију, а неки су и опјевани у народним пјесاما. Једна од карактеристика Црногораца у прошлости била је то што је њихову ослободилачку борбу пратило и својеврсно усмено народно стваралаштво и лијепо народно казивање са великим осјећањем одговорности према истини, људском достојанству и узајамном уважавању личности без обзира на вјерску, националну и социјалну припадност. Поред осталог, позната су побратимства из XIX вијека између Црногораца и Турака, како су тада Црногорци називали Муслимане у Црној Гори и шире. Затим, побратимства између Црногораца и Арбанаса, православних и католика. Познато је да је било случајева да су неке католичке цркве на Црногорском приморју служиле за вршење вјерских обреда и католицима и православним у одређеним периодима. Такве и сличне комшијске добросусједске примјере из даље и ближе наше прошлости не би требало ни данас занемаривати. Напротив, са њима треба упознавати садашње и будуће младе генерације различитих националности и вјероисповијести. Таквих ћемо примјера наћи и у *Гласу Црногорца* из 1873. године.

Као што је у науци познато, након двије године излажења (1871. и 1872) растурање листа *Црногорац* било је забрањено на јужнословенским просторима које су тада држале Аустро-Угарска и Турска. Ова је забрана услиједила због његове ослободилачке мисли и све већег буђења ослободилачких покрета балканских народа под турском влашћу. Како је лист имао доста претплатника на просторима које су држале Аустро-Угарска и Турска и како се издржавао искључиво од претплате, *Црногорац* је од 23. јануара 1873. па до 1922. године

излазио под именом *Глас Црногорца*. Дакле, од појаве првог броја *Црногорца* (1871), односно *Гласа Црногорца* (1873) до данас (1987) прошло је 116, односно 114 година. У том међувремену, тј. од 1871. до 1945. године, Црна Гора је водила четири велика ослободилачка рата (1876—1878, 1912—1913, 1914—1918, 1941—1945, као саставни дио Југославије) у којима је претрпјела велике људске и материјалне жртве, и изгубила непроцјењиве културно-умјетничке вриједности стваране вјековима на простору садашње Црне Горе или ван ње, а биле су у посједу цркава и манастира, културних институција или појединаца. Међу тим културним вриједностима свакако данас спада и *Глас Црногорца*, чијим комплетима бројева и годишта данас не располаже ни једна библиотека ни у Црној Гори ни у Југославији, па ни у свијету. Зато није потребно посебно истицати значај фототипског издања годишта *Гласа Црногорца* од његове појаве 1871. па до 1922. године. *Глас Црногорца* је излазио и за вријеме италијанске окупације, у Цетињу 1941 — 1943. године.

Велика пустошења кроз која је Црна Гора пролазила, посебно у току два свјетска рата, као и недовољна брига задужених у појединим временским периодима за чување културних вриједности, учинили су да ми данас немамо све бројеве *Црногорца*. Ријетке су библиотеке данас у Црној Гори и Југославији које располажу понеким годиштима и *Гласа Црногорца*. Данас је у том погледу најбогатија Библиотека Историјског института Црне Горе. Она је до прије двадесетак година располагала са шест бројева *Црногорца* из 1873. године. Они су дати на коришћење и тада им се затурио траг. Ти бројеви данас не постоје ни у једној југословенској нити свјетској библиотеци. Очекивати је да ће се једнога дана ти бројеви ипак појавити у некој од домаћих или чак страних библиотека, или у приватном власништву. Битно је да се пронађу, па гдје било и код кога било.

Прије неколико година, тачније 1983, Централна народна библиотека „Бурђе Црнојевић“ у Цетињу издала је фототипско издање листа *Црногорац* из 1871. и 1872. године уз пропратни историјат годишта из пера уредника фототипских издања Централне библиотеке и њеног директора дра Душана Мартиновића. Значај овог издања је велики, јер је са тих 500 примјерака обогаћено више библиотека у земљи и иностранству, као и неке приватне библиотеке, што омогућава ширу доступност нужну за изучавање црногорске прошлости и преко штампе.

Данас је пред нама, као XIV књига фототипских издања, и фототипско издање *Гласа Црногорца* из 1873. године у издању Централне народне библиотеке и Историјског института. Значај објављивања овог годишта је велики. Довољно је рећи да данас оригиналним комплетом бројева овог годишта располаже једино Библиотека Историјског института па да се схвати огромни значај овог издања за културну баштину Црне Горе и Југославије. Овим издањем је осигурана садржина *Гласа Црногорца* из 1873. године од свих несрећа које прате ријетка културна наслеђа ма у ком мјесту и ма у којој се

земљи налазила, а посебно тамо гдје нема сигурне заштите.

Током 1873. године изашло је 36 бројева *Гласа Црногорца*. Лист је излазио редовно једном недјељно. Уређивао га је Симо Поповић.

Овај лист је данас драгоцен свједок оног времена у Црној Гори и њеној широј околини. Пратио је и биљежио разноврсне догађаје како у Црној Гори тако и у сусједним крајевима. Имао је широки круг дописника са стране. Био је међу водећим оновременим листовима на Балкану.

С обзиром на чињеницу да је *Глас Црногорца* значајан историјски извор (за нека питања и једини) и изузетан културни споменик и велика научна и културна потреба, увјерени смо да је с правом покренуто његово дугорочно фототипско издање. Суиздавачи су планирали да годишње издају по једно годиште. Без обзира на материјалне тешкоће, суиздавачи ће улагати напоре да наставе ову акцију. У томе очекују финансијско разумијевање и пуну друштвену подршку. Овај дугорочни пројекат мора се наставити и предати у наслеђе будућим стваралачким генерацијама.

Јован Р. Бојовић

ВЕЉКО ШАКОТИЋ: НИКШИЋ (ОНОГОШТ) У ОТПОРИМА И БОРБАМА (1597—1877)

У књизи Вељко Шакотића *Никшић у ослободилачким борбама и отпорима (1579—1877)* (издање Центра за културу у Никшићу) приказан је организован отпор становништва никшићког краја турској власти све од његове појаве крајем XVI вијека до ослобођења Никшића 1877. године и његовог прикључења матици Црној Гори. То раздобље, дуго готово три вијека, испуњено бројним сукобима непокорних становника, за сваког аутора

представља изузетно сложenu тему, посебно за оног који тежи да пружи цјеловиту слику свих збивања и да их научно објасни. Иако није професионални историчар, Вељко Шакотић је, као добар познавалац историје и традиције свог града, о чему свједоче и његови раније објављени радови, писао историјско дјело, поштујући захтјеве научне методологије. Такав карактер ове књиге потврђују и имена стручњака, познатих историча-